

GÜNEL MUSTAFAYEVA
Bakı Dövlət Universitetinin dissertantı
E-mail: gunelmus@gmail.com

**YAXIN ŞƏRQDƏ SIYASI PROSESLƏR:
FƏRQLI MARAQLAR VƏ MÖVQELƏR**

*Məqalə Universitetdaxili
“50+50 grant” layihəsi çərçivəsində hazırlanmışdır*

Açar sözlər: Ərəb baharı, demokratiya, maraqlar, siyasi proseslər, regional güclər
Ключевые слова: Арабская весна, демократия, интересы, политические процессы, региональные силы
Key words: Arab spring, democracy, interests, political processes, regional powers

Yaxın və orta şərqdə 2010-cu ildən indiyə qədər baş verən hadisələr, sosial, siyasi hərəkətlər, bu bölgənin uzun illərdə diktator, qeyri-demokratik rejim, təzyiqlər və qarışıq maraqlar içərisində boğulmasının nəticəsidir. Lakin, bu hərəkətlər hələ də öz məqsədlərinə çatmamış, diktatorluq yerini azad, demokratik rejimə verməmişdir. Hələ, onların yerdəyişməsinin baş verəcəyinə zəmanət də yoxdur. Belə ki, Tunisdə Abidin bin Əli istefa etsə də, ölkədə siyasi qarşıdurma hökm sürür, Liviyada Qəddafi devrilsə də, vətəndaş müharibəsi təhlükəsi aradan qalxmır, Misirdə inqilabçılar qələbə qazansalar da, daxili çəkişmələr davam edir və hətta Mübarək hakimiyyətinin nümayəndəsi Əhməd Şəfiq prezident seçkilərində ikinci tura qədər irəliləyə bilmişdir. Suriya vətəndaş müharibəsi şəraitində hər gün minlərlə qurban verir. Bundan əlavə, Yəmən, Bəhreyn də bu hərəkətlərdən öz payını almışdır.

Bütün bunları nəzərə alaraq qeyd edə bilərik ki, hər zaman bu region üçün xarakterik olmuş siyasi, sosial proseslər hələ də davam edir və 2010-cu ildən etibarən isə sadəcə olaraq, yeni bir mərhələyə qədəm qoymuşdur. Bu mərhələnin ən əsas uğurları olaraq təkcə Tunis, Liviya və Misirdə hakimiyyətin devrilməsini göstərmək olar. Lakin, bu uğurun, eləcə də bütövlükdə regionda hərəkətin sona qədər davam edəcəyi və müvəffəq olacağını şübhə altına qoyan səbəblər kifayət qədərdir. Eyni zamanda, “Ərəb baharı” özü ilə birlikdə bir sıra gizli məqamları da ortaya çıxarmışdır.

Əlbəttə, ilk növbədə burada daxili səbəbləri sıralamaq daha vacibdir. Xüsusilə regionun coğrafi mövqeyini və tarixi inkişafını, dini və etnik tərkibini, kimlik problemini, ən əsası isə bu məqamları nəzərə almadıqda reallaşdırılan siyasi və iqtisadi xətalara diqqətə almaq lazımdır. Bütün bu sadalananlar kaos və korrupsiya ilə çuğlaşdıqda və internet və sosial mediadan dəstək aldıqda böyük bir inqilabın baş verməsi labüddür.

İlk baxışda, bu sadalananları nəhəng bir hərəkətin başlaması istiqamətində qılgıncım olması üçün kifayət hesab etmək olar. Lakin, daima regionda səssiz gedən proseslərin bu dərəcə qabarması və yüksəlməsi üçün digər amillərin də təsiri böyükdür.

Digər əsas məqam isə ondan ibarətdir ki, ərəb dövlətləri öz mövcudluqlarını və birliklərini təmin edən “Pan-Ərəbizm”, “Anti-Siyonizm” və eləcə də, “Siyasi İslam” kimi güc mənbəyini artıq itiriblər. Onların ətrafında birləşəcəyi və mübarizə aparacağı ideologiya demək olar ki, qalmayıb. [1]

Növbəti məqam isə Qərbin regionda daima artmaqda olan təsiridir. Qərbin regionda təsirinin artması isə öz növbəsində, dövlətlərin gücünün və hökmünün azalması ilə müşayət olunurdu. Bu isə regiona yeni aktorların rahatca daxil olması üçün şərait yaradırdı. Belə ki, Qərbin təsiri və təzyiqləri yeni aktorların, xüsusilə də regionun aparıcı güclərinin təsiri ilə qarşılaşırdı.

Nəticə olaraq, Ərəb baharı regionda maraqların və mövqelərin yenidən formalaşdırılması üçün yeni bir mərhələni başlatmışdır. Bu mərhələ bəzi dövlətlər üçün mövqelərin yenidən qazanılması, bəzi güclər üçün isə mövqe uğrunda mübarizəyə qoşulma fürsəti yaratmışdır.

Heç şübhəsiz regionda baş verən hadisələrə kifayət qədər hazırlıqlı olan və dəyişikliklərə hazırlıqlı davranan ilk ölkə ABŞ-dır. Bu proses boyunca ABŞ həm hadisələrə soyuqqanlı davranması, eləcə də bir o qədər aktiv olması ilə fərqlənmişdir. ABŞ, bu proses boyunca öz üzərinə götürdüyü fəvqəldövlət statusuna uyğun olaraq birbaşa müdaxilə edən dövlət olmaq yerinə, daha çox hadisələri izləmək və təkbaşına deyil, digər maraqlı dövlətlərlə birgə fəaliyyət göstərmək xəttini seçmişdir.

Bunun səbəbini, ilk növbədə ABŞ-ın bu günə qədər Yaxın və Orta Şərqdə sahib olduğu mənfi imicinin aradan qaldırılması cəhdləri ilə izah etmək mümkündür. Belə ki, ABŞ-ın Əfqanıstanda, İraqda mövcudluğu, İrana qarşı siyasəti və bütövlükdə regiona dair maraqları onun region xalqları üçün mənfi aktor kimi qəbul edilməsinə səbəb olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda ABŞ-ın dünyada 130 ölkədə 750-dən çox hərbi bazası mövcuddur. Bunların əksəriyyəti ərəb dünyasında və islam coğrafiyasındadır. 11 sentyabrdan sonra ABŞ-ın əksər hərbi bazaları Yaxın, orta Şərqdə yerləşdirilmişdir. CENTCOM-un məlumatına görə təkcə İran ətrafında ABŞ-ın 125 min nəfərli ordusu mövcuddur. Bunlardan 90 min nəfəri təkcə Əfqanıstanda yerləşdirilmişdir. Bundan əlavə Bəhreynə V Donanma, Küveytdə Patriot, Arifjan və Bühring müdafiə sistemləri, BƏM, Türkiyə, İsrail, Türkmənistan, və Qırğızıstanda hərbi bazaları mövcuddur. Bu da, haqlı olaraq, ABŞ-a fürsətçil, expansionist və aqressiv dövlət imici yaratmışdır. [2]

Belə olan halda, ABŞ sülhpərvər və dost dövlət imici yaratmaq üçün daha çox əməkdaşlıq, danışıqlar və uzlaşma yolu ilə münasibətləri normallaşdırmaq xətti götürmüşdür. Hətta, ABŞ üçün həyati əhəmiyyətli olmasına baxmayaraq, enerji məsələsinə demək olar ki, toxunmamışdır. Bunu belə izah etmək olar ki, ABŞ yeni Yaxın və Orta Şərq üzərində maraqları naminə fəaliyyət göstərən işğalçı dövlət kimi xatırlanmaq istəmir. Bu siyasətdə regionun aparıcı dövlətləri ilə regionun rifahı naminə məsləhətləşmə və birgə fəaliyyət başlıca məqsəd olmuşdur. Əlbəttə ki, burada Türkiyə ilə əməkdaşlıq xüsusi yer tutur. Regionun aparıcı və kifayət qədər aktiv dövləti olaraq Türkiyə regionda əməkdaşlıq üçün demək olar ki, bütün digər dövlətlər üçün ən müsbət və münasib dövlət hesab edilir. Bu baxımdan, Türkiyə ilə uzlaşdırılmış siyasət ABŞ üçün daha faydalı nəticələr verə bilər.

ABŞ bu siyasətdə sadəcə İrana qarşı münasibətində dəyişiklik etməmişdir. Hətta, bu prosesdə tez-tez onlar arasında münasibətlərin daha da kəskinləşdiyinin də şahidi olduq. Lakin, regionda gedən dəyişikliklərin İranın maraqlarına fayda verə biləcək formada inkişafına, “Şiə hilalı” yaranmasına ABŞ-ın bütün vasitələrlə mane olmağa çalışdığı aydın şəkildə görünür. Hətta, ABŞ-ın yeni siyasətində bu qədər mülayim və uyumlu xətt seçməsinin əsas səbəbinin məhz bu olduğu da iddia edilir. Onu da qeyd edək ki, ABŞ bütün bu proses boyunca, İrani qəzəbləndirəcək və ya təhrik edəcək ifadələrdən və hərəkətlərdən uzaq olmuşdur. [3]

Regionda münasibətləri yenidən formalaşdırmaq niyyətində olan digər bir dövlət isə Türkiyədir. Regionda dəyişikliklərlə bərabər indiyə qədər Türkiyəyə olan münasibət də

tamamilə dəyişdi. Belə ki, bu günə kimi, Ərəb dövlətlərində Türkiyəyə qarşı münasibət birmənalı olmayıb. Lakin, Ərəb baharı Türkiyəni bu proseslərdə rolunu daha aktiv, sülhpərvər və əməkdaşlığa hazır bir dövlət kimi qabartdı. Hətta Türkiyəni ərəb dövlətləri üçün model halına gətirdi. Türkiyənin Qərblə yanaşı Şərqlə də aktiv şəkildə inteqrasiyası, Avropa qarşısında öz maraqları naminə sərt duruşu onun Ərəb dünyasında nüfuzunu artırmaqla bərabər, regionda proseslərə birbaşa qatılmaq və söz sahibi olmaq, eləcə də regional problemlərlə bağlı hesablaşılmalı dövlət olmaq mövqeyinə qaldırdı. Türkiyənin İsrail siyasətində mövqeyi isə Ərəb dünyasında demək olar ki, dəfn edilmiş olan "Anti-Siyonizm", "İsrail düşmanlığı", "Müsəlman birliyi" kimi hissləri yenidən qaytardı. [4]

Bütün bunlar Türkiyə üçün sadəcə müsbət nəticələr gətirmədi. Türkiyənin regionda liderliyi və mövqeyinin onun Avropa siyasətində də uğurlar gətirəcəyinə dair ümidlər suya düşdü. Belə ki, tam əksinə olaraq, Avropa Türkiyənin bu mövqeyindən ehtiyatlanaraq onun Avropa cəmiyyətinə qarışmasına mane olmaq üçün daha bir bəhanə tapdı. Belə ki, Fransa Türkiyənin regionda fəaliyyətini "İslamçı" olmaqla günahlandırdı. Bu iddialar Almaniya, Danimarka, Hollandiya və eləcə digər müxalif Avropa dövlətlərində daha uca səsə hallanmağa başladı. İsrail lobbisi də bu istiqamətdə fəaliyyətini gücləndirdi.

Yaxın və Orta Şərqlə bütün maraqlı gücləri bir biri ilə toqquşduran və birləşdirən əsas mərkəz heç şübhəsiz Suriyadır. Suriyanın hər bir dövlət üçün ayrıca bir əhəmiyyəti vardır. Regional güc olaraq Türkiyə ilə Suriyanın münasibətlərinin kəskin şəkildə qırılmasının bir neçə səbəbi vardır. Belə ki, bütün qonşu dövlətləri ilə sərhəd və ərazi problemi olan Suriya Ərəb baharında bu istiqamətdə münasibətlərini daha çox Türkiyə ilə gərginləşdirdi. Hər zaman Hatayın ona məxsus olduğunu iddia edən Suriya bu iddiasını daha da gücləndirmiş və bu səbəblə Türkiyə ilə münasibətlərini pisləşdirmişdir.

İki ölkə arasında münasibətləri gərginləşdirən digər bir amil su siyasətidir. Fırat çayına Türkiyənin üzərində inşa etdiyi HES-lər və su anbarı vasitəsilə nəzarət etməsi Suriyanı hər zaman narahat etmişdir. Bu da əlbəttə ki, hər zaman İranın diqqət mərkəzində olmuş və nəticədə Türkiyəyə qarşı Suriyanın İran, Rusiya və digər ölkələrlə əməkdaşlıq etməsinə gətirib çıxarmışdır. [5]

Suriyada hakimiyyətin siyasətinə Rusiyanın və xüsusilə də İranın dəstəyi danılmazdır. Türkiyənin hazırda Suriyada və ya Suriyaya yönəlmiş hər hansı fəaliyyəti birbaşa bu dövlətlərlə münasibətə də təsir etməkdədir.

Əlbəttə, Türkiyə Suriya problemi kəskin hal alandan etibarən müxalifəti dəstəkləsə də, mövcud hökumət bütün digər maraqlı güclərə olduğu kimi Türkiyəyə də sərf edir. Bu istər Suriyada hökumətin mənsub olduğu və yeritdiyi məzhəb siyasəti baxımından, istər regiondakı mövqeyi baxımından, istərsə də Suriyada yaranacaq boşluğu doldurmaq baxımından Türkiyə üçün vacibdir.

Bu problemlər Suriya ilə Türkiyə arasında hər zaman mövcud olmuşdur. Hətta zaman-zaman daha da gərginləşmişdi. Lakin, 1999-cü ildən etibarən nisbətən normallaşmışdı. Əlbəttə bu istiqamətdə, Türkiyənin "Sıfır sorun" siyasətinin də rolu vardır. Lakin, Ərəb baharı ilə birlikdə münasibətlər yenidən gərginləşməyə başladı.

Regionda maraqlı olan digər dövlət isə Rusiyadır. Rusiyanın regionda ən əsas dayağı heç şübhəsiz ilk növbədə İrandır. İranın Rusiya üçün əhəmiyyəti sadəcə Yaxın Orta Şərqlə məhdudlaşmır. İki ölkə arasında münasibətlər eyni zamanda digər regionlarda və problemlərdə də əhəmiyyətlidir. İran Rusiyanın Yaxın Şərqlə mövcudluğunun əsas açarıdır.

İkinci dayaq isə Suriyadır. Suriya ilə münasibətlər nə qədər yaxın və əməkdaşlıq səviyyəsində olsa da, İran ilə münasibətlər Suriya ilə münasibətlərin uğurunu təmin edir.

Əlbəttə, tartus bazasının da Rusiya üçün əhəmiyyəti böyükdür. İran və Suriya Rusiyanın ilk növbədə strateji partnyorlarıdır. Təkcə 2002-2009-cu illərdə bu ölkələrə Rusiyanın silah ixracatı bu dövrdə bütövlükdə olan silah ixracatının 10%-ni təşkil edir. Onların itirilməsi Rusiyanın Yaxın və Orta Şərqdə ən əsas bazarını itirmək deməkdir. Bu isə Rusiyanı ABŞ və İsrailə qarşı kifayət qədər zəiflədəcəkdir. [6]

İranın bu prosesdə fəaliyyətinə diqqət yetirsək, on deyə bilərik ki, İran regionda dəyişikliklərə məruz qalmış dövlətlər içərisində özünə ən yaxın Misiri hesab edir. Əlbəttə Misirlə münasibətlə bu günə qədər heç də ürəkaçıcı olmayıb. Lakin, Misirdəki inqilabdan sonra bütün digər güclər kimi, İran da mövqe uğrunda mübarizəyə qoşulmuşdur. Hədəf olaraq ilkin olaraq Misirin seçilməsinin əsas səbəbi ilk növbədə region üçün Misirin əhəmiyyəti, eləcə də onun coğrafi yerləşməsidir. Burada Misirin İsrailə sərhəd olmasının da xüsusi əhəmiyyəti var. Bundan əlavə, Misirin Körfəz ölkələri ilə münasibətini nəzərə alsaq, bu amilin İran üçün də Körfəz ölkələri ilə münasibətləri normallaşdırma yolunda ilk addım hesab etmək olar. Türkiyə hər vasitə ilə İranla münasibətlərini normallaşdırmağa və inkişaf etdirməyə çalışsa da, İran Türkiyənin regionda rolundan və əhəmiyyətindən ehtiyatlanaraq, regionda gedən proseslərə Misirin vasitəsilə daxil olmaq niyyətindədir. Misir də İranın bu mövqeyindən narazı deyil və bundan öz məqsədləri üçün istifadə etməkdədir.

Belə ki, iki ölkə arasında münasibətləri əngəlləyəcək kifayət qədər problemlər var. İlk növbədə məzhəb fərqliliyi hər zaman onların inkişafına mane olan əsas səbəb olmuşdur. Xüsusilə də, Sələfilərin yeni Misirdə mövqeyinin artması ilə bu məzhəb fərqlilikləri daha çox hallanmağa başladı. Misir hər zaman İranın Şiə məzhəbini Misirdə yaymasından narahat olub.

Digər bir məsələ isə dünya ictimaiyyətində eləcə də, Körfəz ölkələrində İrana qarşı münasibətdir. Lakin, bütün bunlara baxmayaraq, Misirdə yeni hökumət İranla münasibətləri normallaşdırmaq kursu götürmüşdür. Hətta, bu istiqamətdə ilk addım kimi İranla Turizm sahəsində əməkdaşlıq müqaviləsi imzalamaqla atmışdır. Misirin Turizm Naziri bu addımı “İranın ABŞ və İsraildən başqa bütün dövlətlərlə normal diplomatik münasibətləri mövcuddur” deməklə əsaslandırılmışdır.

Əslində münasibətlərin inkişaf etdirilməsində hər iki tərəfin maraqları demək olar ki, eynidir. Bu əməkdaşlıqla hər ikisi, regionda itirdikləri mövqeyi bir birlərinin hesabına yenidən bərpa etmək niyyətindədirlər. Belə ki, Yeni Misir münasibətlərini hansı istiqamətdə inkişaf etdirəcəyin hələ də tam şəkildə açıqlamayıb. Odur ki, Misirdə mövqe uğrunda mübarizəyə ABŞ, Türkiyə, digər ərəb ölkələri ilə yanaşı İran da aktiv şəkildə qoşulmaq imkanı əldə etmişdir.

Növbəti məqam ondan ibarətdir ki, hər iki ölkə iqtisadi böhran içərisindədir və bu böhranı sadəcə bir dövlətin hesabına aradan qaldırmaq mümkün olmadığı kimi, dövlət üçün uğurlu nəticələr gətirməyəcəkdir. Odur ki, bu iki dövlət bir-biri üçün kifayət qədər böyük bazar ola bilər və onları bu istiqamətdə potensial iqtisadi partnyor hesab etmək olar.

Digər əsas məqam isə qeyd etdiyimiz kimi, Misirin geosiyasi mövqeyidir. İran Misirin bu mövqeyindən həm İsrailə münasibətlərdə və eləcə də körfəz ölkələri ilə münasibətlərdə istifadə etmək niyyətindədir. Misirin Körfəz ölkələri soyuq münasibətlərinin olmasına baxmayaraq bu münasibətləri normallaşdırmaq üçün kifayət qədər müsbət addımlar da atılmaqdadır. Mursi soyuq münasibətləri istiləşdirmək üçün xarici ölkəyə ilk rəsmi səfərini məhz Səudiyyə Ərəbistanına etmişdir. Misir Körfəz ölkələri ilə münasibətlərini möhkəmləndirməklə yanaşı İranla Körfəz ölkələri arasında vasitəçi olmaqla mövqeyini möhkəmləndirmək, eləcə də Misirin maraqları naminə İranla Körfəz ölkələri arasında tarazlıq yaratmaq niyyətindədir.

İran üçün vacib olan digər dövlət heç şübhəsiz, Suriyadır. Hazırda İran Suriyada baş verən hadisələrdə və prosesdə birbaşa iştirak edən ikinci dövlət hesab edilir. İranla Suriyanı birləşdirən əsas amil, hər ikisinin İsrailə qarşı düşmən mövqedə olmasıdır. Ərəb-İsrail müharibəsi zamanı kəskin şəkildə İsrailə qarşı olan və ərəb dövlətlərini bu amal ətrafında birləşdirməyə çalışan Suriya dolayısıyla ABŞ-a qarşı da mübarizə aparırdı. Son dövrlərdə Suriya-İsrail münasibətlərini normallaşdırmaq istiqamətində Türkiyə vasitəçilik edirdi. Lakin, Ərəb baharının başlaması ilə bu vasitəçiliyə son qoyuldu. Hazırda Suriya İranla birlikdə Fələstində İsrailə qarşı qruplaşmaları maddi və mənəvi cəhətdən dəstəkləməkdədir.

Suriyada hakimiyyətin devrilməsi İran üçün əsas bir ağır nəticəni verə bilər – İran müttəfiqlərə qarşı mübarizədə tamamilə yenilmiş olacaq.

Onu da qeyd edək ki, Türkiyə ilə və eləcə də digər qonşu dövlətlərlə olan ərazi-sərhəd problemləri və digər problemlər Suriyanı İrana yaxınlaşdıran digər bir amil olmuşdur. Bu baxımdan, Suriya İrandakı mövcud rejimlə ən uzun müddətli dostluq münasibəti olan dövlət hesab edilir.

Beləliklə, nəticə olaraq qeyd etmək olar ki, Ərəb dünyasında siyasi proseslərdə sadalanan bütün faktorlar bir biri ilə sıx bağlıdırlar. Belə ki, ikinci faktor-xalqların, dövlətlərin vahid birlik və mübarizə amallarının olmamağı onları birinci faktora-məişət, sosial, iqtisadi, siyasi və digər problemlərə daha çox diqqət ayırmasına gətirib çıxarır. Belə qənaətə gəlmək olar ki, ərəb dünyasında baş verən hadisələr heç də sadəcə həyat şəraitinin aşağı olması və işsizliyin yüksək olması kimi sosial problemlərdən meydana gəlməyib. Bunu inqilaba əsas dəstək olan internet və sosial mediadan istifadə səviyyəsi də göstərir. Bu isə öz növbəsində, Qərbin və regionda maraqlı qüvvələrin fəallaşması-üçüncü faktorun mövcudluğunu göstərir. Əslində, ikinci faktorun aradan qalxmasında və birinci faktorun qabarmasında ən əsas təsir üçüncü faktorun hər zaman mövcudluğu olmuşdur.

Bununla belə, 1968-ci il “Praqa baharı”ndan ilham alınaraq adlandırılmış “Ərəb baharı”nı Yaxın və Orta Şərqdə gələcəkdə təhlükəsizlik, sülh, sabitlik və demokratiya üçün fürsət hesab edə bilərik. Bu inqilabla regionun daha demokratik, daha inkişafa meyilli, dini, etik mənsubiyyət və kimlik məsələləri, regionun reallığı nəzərə alınmaqla islahatlara, dəyişikliklərə, inkişafa məruz qalacağına ümidlər yaranır.

Istifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Arap baharı. Ortadoğuda Demokrasi Arayışı və Türkiyə modeli. Editor Murat Aktaş. 2012 eylül. 223 səh.
2. Ortadoğu yıllığı 2011. Editorler: Kemal İnat, Muhittin Ataman, Fuat Aydın, Bilal Yıldırım. 2011, 669 səh.
3. Şii Hilali: Efsane ya da Gerçek? Doç. Dr. Cenap ÇAKMAK, 2013 <http://www.bilgesam.com/tr/index.php>
4. Türkiyə'nin Laikliği Arap Ülkelerinde Model Olur mu?, Ali SEMİN, 2011, http://www.bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1202:tuerkiyenin-laiklii-arap-uelkelerinde-model-olur-mu&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150
5. Syria's Strategic Balance at a Tipping Point, Yezid Sayig, 2013 <http://carnegie-mec.org/2013/06/07/syria-s-strategic-balance-at-tipping-point/g95a>
6. Russia Tries to Manage Arab Awakening From the Outside, Dmitri Trenin, 2013, <http://carnegie.ru/2013/05/14/russia-tries-to-manage-arab-awakening-from-outside/g3f7>

7. Egyptians flood streets to demand Mursi ouster, Shaimaa Fayed , 2013,
<http://news.yahoo.com/egypt-protests-set-showdown-violence-feared-003343388.html>
8. Ortadoğu'da Bölgesel Düzen ve "Arap Baharı", Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık ORSAM Danışmanı, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü, 2013
<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4479>
9. Russia Tries to Manage Arab Awakening From the Outside, Dmitri Trenin, 2013,
<http://carnegie.ru/2013/05/14/russia-tries-to-manage-arab-awakening-from-outside/g3f7>
10. Turkey as a Regional Foreign Policy Actor, Marc Pierini, 2013,
<http://carnegieeurope.eu/2013/05/13/turkey-as-regional-foreign-policy-actor/g38s>
11. İran Dış Politikasında Tehdit Algıları ve Dinamikler, Erdem KAYA & Hazar VURAL, 2011,
http://www.bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1150:ran-d-politikasnda-tehdit-algilar-ve-dinamikler&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150

ГЮНЕЛЬ МУСТАФАЕВА

диссертант Бакинского Государственного Университета

**ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ НА БЛИЖНЕМ ВОСТОКЕ:
 РАЗНЫЕ ИНТЕРЕСЫ И ПОЗИЦИИ**

Положение на Ближнем Востоке все еще остается напряженным. Будущее региона сейчас все больше будет зависеть от изменений, развития и экономической ситуации в таких государствах как Египет, Сирия и Тунис. Однако, надо отметить, что Ближний Восток - это регион со своими условиями, традициями и правилами. Происходящие события создали в стране не только хаос и противостояние, но и в то же время однозначно повлияли на двусторонние и многосторонние отношения в регионе. Поэтому каждый шаг, новшество, претворенные в жизнь, обязательно должны точно рассчитаны и оценены.

GUNEL MUSTAFAYEVA

Baku State University

**POLITICAL PROCESSES IN THE MIDDLE EAST:
 DIFFERENT INTERESTS AND POSITIONS**

The situation still remains tense in the Middle East. Now the future of the region will increasingly depend on the changes and development of the economic situation in countries such as Egypt, Syria and Tunisia. However, it should be noted that the Middle East is a region with its terms, traditions and rules. Not only turmoil and chaos in the country has created insurgent movements, as well as bilateral and multilateral relations in the region are severely affected. Therefore, every step, innovation, implementation, must accurately calculated and evaluated.

Rəyçilər: prof.İ.Musa, t.e.d.M.B.Fətəliyev

Bakı Dövlət Universiteti Diplomatika və müasir inteqrasiya prosesləri kafedrasının 06.07.2013 tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (prot. №.11).